

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ І ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Постановка проблеми. Наразі змінилася оцінка ролі та місця персонального комп'ютера в навчальному процесі. Разом із педагогічними програмними засобами контролю знань з'являються навчальні комп'ютерні інформаційні системи, тренажери, засоби демонстрації та підтримки викладання навчального матеріалу, засоби комп'ютерного моделювання, підготовки роздаткового матеріалу тощо [19, с. 39]. Нинішній етап розвитку інформаційного суспільства характеризується процесом тотальної інформатизації. Особливість його полягає у тому, що головним видом діяльності у сфері суспільного виробництва є збирання, накопичення, зберігання, опрацювання, продукування, передавання та використання інформації, яка здійснюється на основі використання засобів ІКТ [4].

Процес підготовки фахівців різних спеціальностей, зокрема, педагогів спрямовується на формування в них ключових компетентностей. Нині, під час упровадження в усі сфери буття новітніх інформаційних технологій і найскладнішої техніки особливого значення в процесі підготовки, зокрема, учителів технологій набуває проблема формування їхньої інформаційно-комунікаційної компетентності як складової загальної професійної компетентності. У зв'язку з цим виникає необхідність окреслення різних підходів до визначення цього поняття.

Аналіз наукових досліджень з цієї проблеми. У науковій літературі питанням компетентності цікавилися такі науковці: В. Введенський, О. Дахін, Дж. Равен, І. Зимняя, О. Овчарук, О. Пометун, С. Трубачова, А. Хуторський та ін. Проблемам упровадження й ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті присвячено чимало теоретичних та експериментальних праць вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів, зокрема: В. Безпалька, В. Бикова, М. Варія, А. Верланя, Б. Гершунського, С. Гончаренка, Р. Гуревича, Ю. Дорошенка, О. Євсюкова, М. Жалдака, М. Кадемій, М. Коваля, М. Козяра, А. Кузика, В. Кухаренка, Ю. Маргуліса, Ю. Машбиця, Л. Мельнікова, П. Образцова, Є. Полат, І. Роберт, І. Рубан, С. Сисоєвої, П. Стефаненка, Н. Тализіної, О. Тихомирова, С. Трапезникова, О. Шестопалюка, А. Шматко, Г. Щербак та ін.

Виклад основного матеріалу. Термін «компетентність» став активно вживатися науковцями і практиками з кінця ХХ ст. Упродовж усього ХХ століття дослідники намагалися з'ясувати зміст і сутність вказаного поняття, розглядаючи різні аспекти діяльності, розробляючи критерії оцінювання професійних задач і, відповідно, визначаючи обсяг знань, умінь та навичок, які необхідні для виконання визначених професійних обов'язків [15].

Глобальне завдання підвищення якості професійної освіти зумовило звернення до компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці вищої школи. Поняття «компетентність» в освітньому контексті вперше з'являється у 50-ті роки минулого століття у західних дослідників Дж. Райлі (Ryle G.) [18], який визначає компетентність як готовність до виконання професійних завдань та розглядає її як «вихідний білет» майбутнього фахівця, та Р. Уайта (White_R.W.) [20, с. 297-333], який наповнює термін «компетентність» особистісними складовими, такими як спрямованість, мотивація [11, с.21].

Подальшого розвитку поняття «компетентність» набуває у роботах Р. Земке (Zemke R.) та Дж. Равена. Р. Земке вважає, що термін «компетентність» відрізняється від кваліфікації тим, що посилається на здатність особи фактично застосовувати знання, тоді

як кваліфікації і навички — в основному «механічно необхідні дії». Компетентність включає «інтерпретацію знання», вільне застосування знання до нових проблем. «Компетентність — диспозиція для організованої дії». Дж. Равен визначає компетентність як специфічну здібність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній наочній галузі, таку, що включає вузькоспеціальні знання, особливого роду наочні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [12, с. 6].

Проведений ретроспективний аналіз дозволив П. Пахотіній виділити чотири етапи розвитку поняття «компетентність» як педагогічної дефініції. Перший етап — 1950-1970 рр. — характеризується, на думку дослідниці, введенням у науковий апарат категорії «компетентність», першими спробами окреслити її зміст у педагогічному аспекті у роботах Дж. Райлі, Р. Уайта, Н. Хомського, В. Хьюстона та Р. Хаусама, Д. Мак Клеланда. Другий етап — 1970-1990 рр. — характеризується розробленням структурних компонентів компетентності, вчені доходять висновку про те, що структурні складові компетентності детерміновані змістом діяльності. У наукових роботах цього періоду А. Маркової, Н. Кузьміної, В. Шадрікова, Р. Бояциса, Дж. Равена розглядається від 3 до 39 видів компетентності, різні критеріальні підходи до їх визначення. У роботі Дж. Равена «Компетентність у сучасному суспільстві», що з'явилася в Лондоні в 1984 р., дається розгорнуте тлумачення компетентності [12]. Це таке явище, що «складається зі значної кількості компонентів, декотрі з яких відносно незалежні один від одного. Деякі компоненти належать до когнітивної сфери, а інші — до емоційної. Ці компоненти можуть замінювати один одного як складові ефективної поведінки» [12, с. 253]. Формується компетентнісний підхід (Competence-based education — СВЕ) до освітнього процесу. Третій етап — 1990-2000 рр. — дослідження компетентності як наукової категорії стосовно освіти, починається з 1996 р., коли питання про ключові компетентності було підняте на міжнародному рівні (ЮНЕСКО, Рада Європи). У цей період визначаються ключові компетентності та тривають дослідження структурного та змістовного компонентів педагогічного поняття, розробляються визначення окремих ключових компетентностей, інтенсифікуються дослідження в галузі практичного формування компетентності під час здійснення навчального процесу. Так, багато дослідників приділяють увагу формуванню компетентності педагогічних працівників (В. Баркасі, С. Демченко, М. Елькін, В. Калінін, Н. Лісова, Л. Тишакова та ін.), майбутніх фахівців інших спеціальностей (Л. Волошко, О. Губарева, Л. Дибкова, Л. Петухова, І. Чемерис та ін.). Етап завершується прийняттям та публікацією Європарламентом документу, в якому визначаються ключові компетентності та окреслюється їх основний зміст (2006 р.). Четвертий етап — 2000 роки — характеризується подальшим розробленням змістових та структурних компонентів окремих ключових компетентностей, професійних компетентностей фахівців окремих спеціальностей. Компетентнісний підхід в освіті визначається деякими вченими як парадигмальний (Л. Орбан-Лембрик, І. Зимняя та ін.). Розуміння основного змісту поняття «компетентність» у більшості дослідників співпадає в основних рисах, і хоча дослідження тривають, загальний зміст поняття можна вважати сформованим [11, с. 29-30].

Аналіз змісту поняття інформаційно-комунікаційної компетентності доцільно розпочати зі з'ясування сутності базового поняття «компетентність».

Нині у психолого-педагогічній літературі можна зустріти різноманітні підходи до розуміння термінів «компетентність» і «компетенція».

Зупинимось на розгляді деяких з них. Наприклад, словник іноземних мов трактує поняття «компетентний» як той, що володіє компетенцією — колом повноважень, наданих законом, уставом чи іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання та досвід у тій чи іншій галузі [14, с. 236].

«Компетенція» в перекладі з латинського «competentia» означає коло питань, у яких людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом. «Competent» (франц.) —

компетентний, правоспроможний. «Competent» (лат.) — відповідний, здібний. «Competere» — вимагати, відповідати, бути придатним. «Competence» (англ.) — здібність (компетенція) [13, с. 148]. Компетентна у певній галузі людина має відповідні знання і здібності, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю галузь і ефективно в ній діяти [15].

За словником С. Ожегова «компетентний» визначається як знаючий, поінформований, авторитетний у будь-якій галузі; що володіє компетенцією [11].

У словнику іноземних мов «компетентність» визначається як 1) «володіння знаннями, які дозволяють судити про що-небудь, висловлювати вагому, авторитетну думку» [16, с. 315]; 2) «поінформованість, обізнаність, авторитетність» [9, с. 282]. У словнику української мови: компетентний — це той, хто «має достатні знання в якій-небудь галузі, з чим-небудь добре обізнаний, тямучий, ґрунтується на знанні, кваліфікований» [17, с. 250].

Термін «компетентність» має кілька переваг: він одним словом називає триаду «знання, вміння та навички»; він найдоцільніший щодо визначення реального рівня підготовки випускника як фахівця. Компетентність передбачає постійне оновлення знань, оволодіння новою інформацією для розв'язання професійних знань у сучасних умовах. Іншими словами, компетентність — це здатність до актуального виконання діяльності, що вимагає як змістових (знання), так і процесуальних (уміння) компонентів [3].

У великому тлумачному словнику української мови термін «компетентність» (лат. *competentia*) стосується особи «яка має достатні знання в певній галузі, яка з чим-небудь добре обізнана, тямуща», або «яка має повноваження, повноправна, повновладна» [7, с. 445].

С. Кізім [7, с. 21] на основі розглянутих психологічних, педагогічних літературних джерел і різних підходів до розв'язання цієї проблеми робить висновок, що компетентність визначає рівень професіоналізму особистості, а досягнення компетентності відбувається через здобуття фахівцем необхідних компетенцій, що становлять мету його професійної діяльності.

Стосовно компетенції й компетентності А. Хуторський наводить наступні означення: компетенція — включає сукупність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються відповідно до певного кола предметів і процесів, і необхідні для якісної продуктивної діяльності щодо них; компетентність — володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї і до предмету діяльності.

В. Петрук, спираючись на думку експертів країн Європейського Союзу, вважає, що поняття «компетентність» слід розглядати як здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних стосунках-ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. Компетентність — поняття, що логічно походить від ставлення до цінностей та від знань до умінь [1].

Поняття «компетентність», на думку Н. Мойсеюк, означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі [9, с. 146].

Т. Ткаченко на основі узагальнення визначення сутності даного поняття, викладеного у психолого-педагогічній літературі, «компетентний» характеризує таким чином: той, хто «має знання», «обізнаний», «тямущий», «авторитетний», «знаючий» [15].

На думку Ю. Ємельянова, «компетентність — це рівень знань соціальних та індивідуальних форм активності, які дозволяють індивіду в рамках своїх можливостей і статусу успішно функціонувати в суспільстві» [5, с. 36].

В. Конратюк під компетентністю розуміє спеціальним шляхом структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються людиною у процесі навчання.

За Дж. Равеном, компетентність — «це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній сфері й включає

вужкоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії».

Компетентність — реальна здатність індивіда досягти заданого результату або мети. Це поняття, як вважає А. Чабан, розширює поняття «кваліфікація», що включає лише потенційну можливість виконання завдань у даній галузі діяльності.

А. Маркова тлумачить професійну компетентність, як «обізнаність учителя про знання й вміння та їх нормативні ознаки, що необхідні для виконання цієї праці; володіння психологічними якостями, бажаними для її виконання, реальна професійна діяльність згідно з еталонами та нормами» [8, с. 84].

І. Зязюн стверджує, що «компетентність, як властивість індивіда, існує в різних формах — як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення); як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей та ін.» [6, с. 17].

У педагогічній великій сучасній енциклопедії термін «компетентність» розкривається як вимір співвідношення знань, умінь і досвіду осіб визначеного соціально-професійного становища реальному рівню складності виконаних ним завдань і розв'язаних ним проблем. Порівнюючи з терміном «кваліфікація», включає окрім суто професійних знань та умінь, які належать до кваліфікації, ще й такі якості як ініціатива, співробітництво, здатність працювати в групі, комунікативні здібності, уміння навчатися, оцінювати, логічно мислити, обирати і використовувати інформацію.

Деякі науковці визначають професійну компетентність як систему знань і вмінь. Такий підхід здається нам дещо обмеженим, оскільки не враховує мотиваційну сферу особистості.

Загалом науковці відносять компетентність до загальної характеристики індивідуума і не пов'язують її з розрізненими вміннями. В основі західноєвропейських моделей компетентності лежать такі якості, як уміння самостійно знаходити шляхи розв'язку комплексних задач, оволодіння новими знаннями, вміннями та навичками, позитивне представлення про свою особистість, здатність гармонічного спілкування, уміння вести себе у колективі [15, с. 22].

Висновки. Таким чином, спираючись на вищеперерахованих науковців, під компетентністю будемо розуміти особистісну характеристику, що містить у собі знання, вміння, навички і ставлення, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати ті чи інші функції, спрямовані на досягнення мети у конкретній діяльності.

Література:

1. Андреев А. Знания или компетенция? / Андреев А // Высшее образо-вание в России : научно-педагогический журнал. — 2005. — № 2. — С. 3-12.
2. Бех І.Д. Виховання особистості [У 2 кн. Кн. 2]. Особистісно орієнтований підхід: Науково-практичні засади. — К.: Либідь, 2003 — 344 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови ; укладач і головний редактор В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.
4. Всемирный доклад по образованию. Учителя, педагогическая деятельность и новые технологии / ЮНЕСКО. — Париж, 1998. — 175 с.
5. Емельянов Ю. Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности : дис. ... доктора псих. наук : 19.00.05 / Ю. Н. Емельянов — Л., 1991. — 242 с.
6. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І.А. Зязюн // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія]. — К.; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. — С. 10-18.
7. Кізім С.С. Застосування засобів мультимедіа в професійній підготовці майбутніх робітників електрорадіотехнічних професій /автореф. Вінниця, 2011.
8. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Сов. педагогика. — 1990. — № 8. — С. 82 — 88.
9. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Мойсеюк Н. Є. — [4-е видання, доповнене]. — К., 2003. — 615 с.
10. Ожегов С.И. Словарь русского языка. — М.: Русский язык, 1984. — 798 с.
11. Пахотіна П.К. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців з

аграрних спеціальностей /дис... канд. пед. наук — К., 2008, - 243 с.

12. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. — М., «Когито-Центр», 2002. — 396 с.

13. Російсько-український словник іншомовних слів [уклад. Т. П. Мартиняк] / За ред. проф. А.П. Ярещенка. — Х. : Прапор, 1999. — 392 с.

14. Современный словарь иностранных слов : Ок. 20000 слов. — 3-е изд., стер. — М.: Русский язык, 2000. — 742 с.

15. Ткаченко Т.В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій /Автореф. Львів,-2009.

16. Словарь иностранных слов / Под ред. И.В.Лехина, С.М.Локшиной, Ф.Н.Петрова (гл. редактор) и Л.С.Шаумяна. — М.: Из-во Сов. энциклопедия, 1964. — 784 с.

17. Словник української мови. Т. 4. — К.: Наукова думка, 1973. — 840 с.

18. Ryle G. The Concept of Mind. — London: Hutchinson, 1949. — 328 p.

19. Шестопад О.В. Формування професійних знань майбутніх учителів іноземної мови засобами мультимедіа /Автореф. дис.. Вінниця, 2011.

20. White R.W. Motivation reconsidered: The concept of competence// Psychological Review. — 1959. — № 66. — P. 279-333.

У статті проведено аналіз змісту поняття інформаційно-комунікаційної компетентності доцільно з'ясування сутності базового поняття «компетентність».

Загалом науковці відносять компетентність до загальної характеристики індивідуума і не пов'язують її з розрізненими вміннями. В основі західноєвропейських моделей компетентності лежать такі якості, як уміння самостійно знаходити шляхи розв'язку комплексних задач, та інше.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційної компетентності, компетентність.

У статті проведено аналіз содержания понятия информационно коммуникационной компетентности целесообразно выяснение сущности базового понятия «компетентность». В целом научные работники относят компетентность к общей характеристике индивидуума и не связывают ее с разрозненными умениями. В основе западноевропейских моделей компетентности лежат такие качества, как умение самостоятельно находить пути решения комплексных задач, и другое.

Ключевые слова: информационно коммуникационной компетентности, компетентность.

The analysis of maintenance of concept is conducted informatively communication to the competence expediently finding out of essence of base concept «competence». On the whole research workers attribute a competence to general description of individual and does not bind it to separate abilities. Western European models of competence such qualities are underlaid, as ability independently to find the ways of decision of complex tasks, et al.

Keyword: informatively communication to the competence, competence.